

Hoe werk je aan structurele participatie?

22/03/2023, Jimmy Wertelaers

Hoe bedden we participatie structureel in? Hoe maken we werk van een permanente dialoog met kinderen en jongeren? Over de antwoorden op deze vragen zijn al heel wat woorden uitgewisseld en is al veel inkt gevloeid. Er bestaat geen gouden formule die voor elk stads- of gemeentebestuur werkt, maar in deze tekst geven we graag de blik van Bataljong mee. Waarover gaat het precies? En hoe kan je ermee aan de slag?

*Deze tekst beschrijft onze kijk op **structurele** participatie. Voor de algemene visie van Bataljong op participatie van kinderen en jongeren aan het lokaal beleid, verwijzen we door naar [onze visietekst](#). Om aan de slag te gaan met een eigen lokale visie op participatie en concrete stappen te zetten, verwijzen we door naar de [3 bouwstenen](#).*

Structurele participatie?

We beginnen bij het begin. Wat is dat nu eigenlijk: structurele participatie? We spreken van structurele participatie als een initiatief niet bij een oneshot blijft. Het is meer dan een eenmalige of projectmatige actie. Het gaat om acties die je in de structuren of systemen inbakt (bv. een jeugdraad of kinderraad erkennen) of uitvoert volgens een bepaalde systematiek (bv. elke keer kinderen bevragen bij de inrichting van een speelterrein).

Hoe kan je dit in je eigen bestuur nagaan? Kijk welke beschreven afspraken of vaste gewoonten er zijn rond de organisatie van participatie. Die afspraken kunnen gaan over wie, wat, waar, waarom, wanneer, hoe en hoeveel. Bijvoorbeeld: staan er afspraken rond de organisatie van participatie beschreven in het participatiereglement of zijn er participatie-acties opgenomen in het meerjarenplan? Is er tijd en mandaat voorzien in het takenpakket van een medewerker? Is het de gewoonte om tweejaarlijks een thematisch belevingsonderzoek te doen bij kinderen en jongeren in de gemeente?

Het zit in het DNA

Als het structureel is, is het onomstotelijk(er). Het draagt bij aan een permanente dialoog om de vinger aan de pols te houden bij wat kinderen en jongeren nodig hebben. Het maakt deel uit van het DNA van je bestuur. Je kunt er moeilijk omheen. Met deze omschrijving kom je al snel in de verleiding te denken dat het enkel over formele strategieën gaat, zoals die opgenomen in een participatiereglement. Maar zoals je al verwachtte, gaat het over veel meer dan dat.

Het gaat ook over de participatieve (basis)houding van jou, je collega's, je partners, je inwoners. Hoe kijken jullie naar participatie van kinderen en jongeren? Hoe staan jullie tegenover volwaardig actorschap en de competentie van kinderen en jongeren in participatieprocessen? Hoe gemotiveerd zijn jullie

om kinderen en jongeren een stem te geven in beleidsprocessen? Maken jullie voldoende de reflex om hun stem te horen en mee te nemen?

We kunnen dus een onderscheid maken tussen wat zichtbaar is (acties, projecten, reglementen, meerjarenplan...) en wat onzichtbaar is (houding, overtuigingen, gedragingen...). Om dat duidelijker te maken gebruiken we de metafoer van de ijsberg.

De spreekwoordelijke ijsberg

We gebruiken hem vaak, maar ook hier is de ijsberg een bruikbare metafoer. Boven de waterlijn bevindt zich alles wat 'zichtbaar' is rond structurele participatie, namelijk de zaken die formeel vastliggen in besluiten en reglementen (zoals dat participatiereglement). Onder de waterlijn zit mogelijks de belangrijkste hefboom voor structurele participatie: de participatiecultuur die heerst in je bestuur én bij je bevolking.

Gelooft jouw bestuur in de meerwaarde van participatie? Zijn kinderen en jongeren in jouw gemeente ervan overtuigd dat het zinvol is om hun stem te laten horen? Zullen ze deelnemen aan participatie-initiatieven? Het gaat over houdingen, overtuigingen, gedragingen... Het gaat over de reflex om mét kinderen en jongeren te praten in plaats van over hen. Richten we ons (pro)actief naar hen? Bijvoorbeeld: babbelt een maatschappelijk werker van het OCMW ook met de kinderen in een gezin als het over hun leven of leefwereld gaat?

Formele strategieën, ingebouwde mechanismen en - reflexen zijn één. Maar die stellen niets voor als participatie op menselijk niveau geen ingang vindt.

Werken onder de waterlijn

Aan de slag nu! Maar hoe werk je dan aan structurele participatie op dat menselijke niveau onder de waterlijn? Een cultuur installeer je niet zomaar. Hier gaat vaak (zeer) veel tijd overheen. En dat is perfect normaal. Mensen begeistere is niet eenvoudig. In essentie gaat het over dit: begin eraan. Doe. Val. Bots tegen de muur. Sta op. Ga weer verder en zie de inktvlek gaandeweg uitdijen.

Een participatiecultuur bij kinderen en jongeren installeer je simpelweg door veelvuldig eerlijke participatiekansen te creëren. Oprecht en vanuit volwaardig actorschap (zie onderstaande groene kader). Door te zien dat ze hun leefomgeving mee kunnen beïnvloeden, gaan kinderen en jongeren later ook sneller gemotiveerd zijn om opnieuw te participeren. Als ze een actie, een plek in de gemeente, een event... mee hebben vormgegeven, gaan ze zich er ook mede-eigenaar van voelen. Het spreekt dus ook voor zich dat schijnparticipatie nefast is voor een doorleefde participatiecultuur.

Hoe eerlijke participatiekansen creëren?

Op welk niveau je ook werkt, zorg er altijd voor dat je eerlijke en oprechte participatiekansen voor kinderen en jongeren creëert. Behoed je voor schijnparticipatie. Prof. Laura Lundy van de Queen's University Belfast ontwikkelde een model¹ vanuit de opvatting dat de participatierechten in het

¹ <https://www.qub.ac.uk/Research/case-studies/childrens-participation-lundy-model.html>

IVRK (bv. het recht om gehoord te worden) in de praktijk niet altijd goed tot uiting komen. Het model van Lundy stelt dat er aan vier factoren voldaan moet zijn om te kunnen spreken van oprechte en eerlijke participatie:

- *Ruimte: creëer een veilige en inclusieve ruimte voor kinderen en jongeren om hun stem te laten horen. Vragen die je je kan stellen: ga je actief op zoek naar hun stem? Kunnen alle kinderen en jongeren deelnemen(*)? Is er voldoende veiligheid?*
- *Stem: voorzie informatie en faciliteer kinderen en jongeren in het vormen van een mening. Hebben kinderen en jongeren voldoende info om een eigen beeld te vormen? Weten ze dat ze niet hoeven mee te doen? Krijgen ze opties om zich te uiten (bv. verbaal, creatief...)?*
- *Publiek: er moet een publiek zijn dat luistert naar hun stem, iemand met een verantwoordelijkheid om te luisteren. Is er een proces om de mening van kinderen en jongeren te communiceren naar een persoon met mandaat? Weten ze naar wie dat is?*
- *Invloed: zorg dat de meningen en opvattingen van kinderen en jongeren serieus genomen worden en dat er naar gehandeld wordt. Heeft een beslissingmaker de stem van kinderen en jongeren gehoord? Zijn er procedures om ervoor te zorgen dat hun stem serieus wordt genomen? Is er terugkoppeling over de beslissing voorzien?*

(*) Met alle kinderen en jongeren onderschrijven we het belang van ook de kinderen en jongeren in de meest kwetsbare situaties niet te vergeten. Want daar zit vaak het grootste hiaat. Het zijn deze kinderen en jongeren die als eerste uit de boot vallen en hun kansen om te participeren het eerst zien verdwijnen. Hoe kan je dus ook hun stem beluisteren en vertalen naar lokaal beleid? Dat is een cruciale vraag. Zo vermijden we dat een recht voor hen verandert in een onrecht.

Participatie bij kinderen en jongeren gaat over kunnen, mogen én willen participeren. 'Kunnen' en 'mogen' slaan respectievelijk op eerlijke participatiekansen creëren en het mogen deelnemen als volwaardig en gelijkwaardig actor zoals hierboven omschreven. Maar kinderen en jongeren moeten ook 'willen' participeren. Als stads- of gemeentebestuur kan je acties opzetten om hen te versterken en te stimuleren om vanuit burgerschap een rol op te nemen in het verbeteren van hun leefomgeving door hun stem te laten gelden. Een eerste voorwaarde is wel dat kinderen en jongeren erkend en serieus genomen worden in hun rol als volwaardige burger. Wat ze zeggen en vinden, mag er zijn. Ook als het piekt.

Maar ook aan de zijde van het stads- of gemeentebestuur is een cultuuromslag noodzakelijk. Een college van burgemeester en schepenen dat niet bereid is de volledige controle over beslissingen af te staan of een ambtelijk apparaat dat er niet in gelooft dat participatie leidt tot betere beslissingen, werkt de installatie van een doorleefde participatiecultuur tegen. Dit ombuigen doe je helaas ook niet van de ene dag op de andere. Je gaat niet iedereen meteen meekrijgen. Maar onmogelijk is het niet. Het komt erop neer te werken aan het vergroten van je draagvlak.

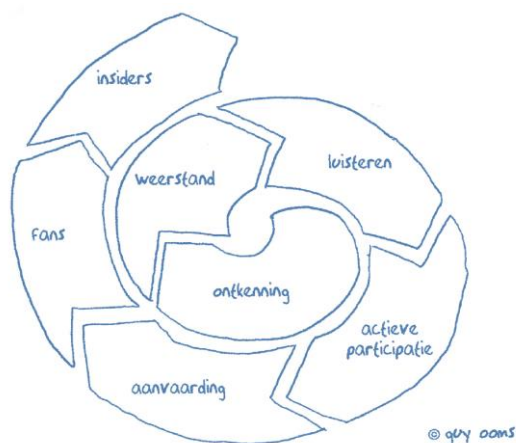
Draagvlak creëren

Voordat je aan draagvlak voor participatie van kinderen en jongeren kan werken, moet je in beeld krijgen welke personen, diensten... je zeker wil mee hebben in je verhaal. Wie moet mee op de kar? Ga ook na wat hun houding ten opzichte van participatie is. Wie zijn je fans, wie je 'tegenstanders' en wie zit daar tussenin? Want afhankelijk daarvan, ga je iemand anders moeten benaderen.

Een model dat je hierbij kan helpen, is het slakkenmodel van Guy Ooms². Bepaal waar je collega's vandaag staan in het fan zijn van participatie? Wat hebben ze nodig om een stap vooruit te zetten? Is er meer kennis nodig over participatie? Is er onvoldoende bewustzijn over de meerwaarde? Hebben ze een negatieve houding ten aanzien van participatie? Of weten ze gewoon niet goed hoe ze participatie concreet moeten aanpakken? Bepaal waar je op moet inzetten om hen mee te krijgen. Weet dat je geen stap in het slakkenmodel kan overslaan. Alle stappen zijn nodig.

² Ooms, G. (2012). *De kracht van je merk zit binnenin – de interne keuken*. Tiel: Lannoo Campus.

- Ontkenning: absorberen niets, weten niet wat participatie is, geen band mee
- Weerstand: hebben kritiek, maar dat is een signaal van betrokkenheid, willen gehoord worden
- Luisteren: bereid om te luisteren, omdat jij ook naar hen luistert
- Actieve participatie: zien welk voordeel ze kunnen halen uit de interactie (win-win)
- Aanvaarding: positief beeld, passieve aanvaarding van je boodschap
- Fans: grote betrokkenheid, dragen de boodschap mee uit
- Insiders: vereenzelvenen zich met de boodschap

Onderneem vervolgens actie. Lees je in, ga in gesprek, informeer en weerleg bezwaren. Probeer te begrijpen waar een eventuele weerstand vandaan komt en toon begrip. Overtuigen is luisteren en goede vragen stellen. Ga daarna op zoek naar een gezamenlijke aanpak. Vergeet ook niet je fans in te zetten! Wie is al mee en overtuigd en kan je verhaal ondersteunen? Wees ook zelf de verandering en deel je succesverhalen. Neem een collega mee naar een participatiemoment. Laat hem of haar uit de eerste hand de meerwaarde ervaren.

Voor tips, achtergrond of oefeningen over de installatie van een participatiecultuur in je gemeente, kan je altijd terecht bij [Democracy Reloading](#), een toolkit die ontstaan is uit een samenwerkingsverband tussen Erasmus+ Jeugd en het Europese Solidariteitscorps. De toolkit biedt informatie en kennis om te begrijpen wat de voordelen zijn van participatie van kinderen en jongeren en hoe je er lokaal voor kan ijveren. Het geeft een beeld van de competenties die nodig zijn om kinderen en jongeren te betrekken in de lokale democratie en hoe je die kan verwerven. Bijkomende inzichten om te werken aan een participatiereflex, vind je bij de geleerde lessen van het project '[It takes a child to raise a village](#)'.

Werken boven de waterlijn

Naast cultuur is structurele participatie ook een kwestie van formele structuren. Hoe kan je de participatie van kinderen en jongeren (beleidsmatig) verankeren zodat medewerkers niet om de participatie van kinderen en jongeren heen kunnen? Welke 'checks and balances' installeer je? Welke middelen zet je in om participatie structureel te waarborgen? Bijvoorbeeld: je kan in de bestekken van de dienst ruimtelijke ordening een paragraaf opnemen dat de opdrachtnemer verplicht is de stem van kinderen en jongeren in de uitvoering te horen en mee te nemen.

An sich kan structurele participatie boven de waterlijn heel simpel zijn. Vanaf het moment dat je beslist om een eenmalige participatie-actie herhaaldelijk te organiseren, spreek je van structurele participatie. Als je eenmalig een belevingsonderzoek doet, is dat een participatie-actie. Als je beslist om dat om de drie jaar te doen, spreek je van structurele participatie. Maar je moet dan natuurlijk ergens 'vastleggen' dat je dat herhaaldelijk gaat doen en dat je daar mandaat, tijd en middelen voor krijgt. Het helpt dus als je dit kan verankeren in het participatie- of een ander reglement van jouw stad of gemeente en/of in het meerjarenplan.

Omdat er legio opties zijn om participatie te structureel te verankeren, bieden we hier een overzicht van enkele mogelijkheden. Het is vooral belangrijk dat je kijkt naar de context van jouw stad of gemeente en

een aanpak kiest die past binnen de visie op participatie van jouw bestuur of jeugddienst³. Zorg voor een goede mix die als resultaat heeft dat je erin slaagt om structureel vinger aan de pols te houden bij alle kinderen en jongeren (ook die in maatschappelijk kwetsbare posities) en permanent met hen in dialoog te staan.

- Vaste inspraakorganen:
  - Jeugdraad: de 'basis' van je structurele participatie is uiteraard de jeugdraad. Het adviesorgaan dat nog steeds verplicht is, dat het brede jeugdbeleid op structurele wijze opvolgt en het stads- of gemeentebestuur adviseert rond thema's die de leefwereld van kinderen en jongeren raken.
  - Kinderraad: sommige steden en gemeenten werken ook met een kinderraad die zich specifiek richt op adviezen binnen de leefwereld van kinderen. Dit is uiteraard ook een vorm van structurele participatie. Belangrijk is wel dat een kinderraad voldoende diep en breed gaat en niet enkel wordt ingezet als 'decoratie'. Er moet sprake zijn van eerlijke en oprechte participatie.
  - Organen van andere (sub)groepen: sommige steden en gemeenten werken ook met vaste organen of commissies rond specifieke thema's als jongerencultuur, jeugdwerk, jeugdwelzijn...
- Structurele acties:
  - Structureel (belevings)onderzoek: je kan ervoor kiezen om bv. twee keer per legislatuur een brede leefwereldvragenlijst af te nemen en bepaalde thema's verder uit te diepen in een belevingsonderzoek. Daardoor krijg je zicht op de leefwereld van kinderen en jongeren, de uitdagingen die naar boven komen en mogelijke oplossingen om deze strategisch te tackelen. Doordat je dit geregeld herhaalt, krijg je zicht op trends en kan je ook nagaan of de acties die eruit voortvloeien impact hebben.
  - Daarnaast kan elke actie structureel worden. Je kan eenmalig een burgerbegroting organiseren of jaarlijks. Je kan eenmalig een groep kinderen bij de inrichting van een speelterrein betrekken of je kan dat de standaard maken... Belangrijk is: het ligt vast. Er is een strategie en een plan. Staat het in een reglement? Staat het in het meerjarenplan ingeschreven?
  - Je kan uiteraard ook structureel een ad hoc-actie doen. Bv. elk jaar doe je iets rond participatie, maar je laat de invulling vrij. Het voornemen ligt wel vast en leidt tot actie.
- Mensen en mandaten:
  - Participatie als vast onderdeel van een takenpakket: een (jeugd)participatieambtenaar in je stad of gemeente is ook een vorm van structurele participatie. Er wordt immers tijd en geld vrijgemaakt om deze persoon een duidelijk mandaat te geven. Dat hoeft geen voltijdse ambtenaar te zijn, het kan ook een jeugdamtenaar zijn die een duidelijk participatiemandaat krijgt. Zolang het maar ingeschreven staat in het organogram of het specifieke takenpakket en er daadwerkelijk tijd voor wordt vrijgemaakt. Het kan echter niet de bedoeling zijn om alles wat rond (jeugd)participatie gebeurt enkel en alleen in de schoenen van deze persoon te leggen. Participatie blijft een opdracht voor iedereen, maar de persoon die het mandaat krijgt, kan wel ondersteunen, coachen en in het werk onder de waterlijn stappen zetten.
  - Een netwerk opzetten om signalen op te vangen: niet enkel medewerkers van het stads- of gemeentebestuur of de jeugddienst staan in contact met kinderen en jongeren. Ook professionals als leerkrachten of onthaalouders babbelen dagelijks met kinderen en jongeren. Mogelijks zijn er ook straathoekwerkers of outreachende krachten in je stad of gemeente actief die de stem horen van (maatschappelijk kwetsbare) kinderen en jongeren. Al deze personen uit het middenveld kunnen signalen opvangen waar het bestuur iets mee kan. Probeer ze dus te capteren! Bouw een netwerk uit en zet communicatielijnen uit, zodat deze signalen tot bij jou geraken. Dit kan via structureel of informeel overleg, gesprekstafels, bezoeken...
- Ingebouwde mechanismen:
  - Jeugdreflex: veel steden en gemeenten maken werk van een jeugdreflex. Het is een ingebouwd mechanisme dat veel vormen kan aannemen en dat medewerkers binnen je bestuur bij de opstart of tijdens de uitvoering van projecten of bij de besluitvoering moet aanmanen om na te gaan of er rekening is gehouden met de belangen en rechten van kinderen en jongeren. Aangezien het recht op participatie hier onderdeel van uitmaakt, kan je de reflex ook zien als een vorm van structurele

³ https://bataljong.be/sites/default/files/wysiwyg/Visietekst_bouwsteen01.pdf

participatie. Je gaat immers na of de stem van kinderen en jongeren voldoende gewogen heeft op de beslissing.

- Kind- en jeugdtoets: is een mogelijke vorm om een 'jeugdreflex' aan te kweken waar sommige steden en gemeenten in het verleden mee geëxperimenteerd hebben. Het is een toets die vermeld staat op een beslissingsdocument en moet aangeven of en in welke mate een beslissing afgetoetst is aan de belangen van kinderen en jongeren. De meningen over de effectiviteit van dit instrument zijn echter verdeeld. Vaak blijft het bij een vinkje aankruisen zonder dat daadwerkelijk wordt nagegaan of de toets werkelijk doorstaan is. Het begrip 'de belangen van kinderen en jongeren' is ook vaag genoeg om aan de invulling van de toets elk mogelijke draai te geven. Toch kan ook dit een waardevol instrument zijn als het breed gedragen is en vertrekt vanuit een ambitieuze doelstelling. Er is geen pasklare formule, dus ook hier: experimenteer. Het is geen schande als het niet (met- een) goed werkt.

(Structurele) participatie blijft een zoektocht. Niemand heeft alle antwoorden. Gelukkig blijven we wel verder zoeken naar zoveel mogelijk antwoorden. Daarom participeert Bataljong in Platform C, een onderzoeksproject met UGent, HOGENT, Schakel, KeKi en Netwerk Jeugdvriendelijk. Platform C wil onderzoeken hoe we kinderen en jongeren een evenwaardige plaats kunnen geven in de cocreatie van gemeentelijk beleid. Hiervoor schuift ze een ecosystemische benadering en platform design als als mogelijke antwoorden naar voren. Wil je meer weten? Hou onze communicatie in de gaten of spreek jolijn.dehaene@netwerkjeugdvriendelijke.be of cato.decraene@bataljong.be aan.

